

HAKEMLİ

OLASI KASIT ve SUÇA TEŞEBBÜS

Sadece meslek yaşamıma kattıkları için değil, tüm yaşamıma tuttuğu ışık, verdiği emek, duyduğu sınırsız şefkat için müteşekkir olduğum Sevgili Hocam Prof. Dr. Nevzat TOROSLU'ya saygıyla.

Tuğrul KATOĞLU*

*“Le dottrine debbono cominciare da quando cominciano le materie che trattano.”***

Giambattista Vico, “La scienza nuova”

GİRİŞ

“Öğreteler, ele aldıkları konuların başlangıcından başlamalıdır” cümlesini, ilkin Edward Said’in *Başlangıçlar* adlı kitabının başında okumuştum. Bu cümle, İtalyan düşünür Vico’nun “*La scienza nuova - Yeni Bilim*” adlı eserinden alınmıştır.

Vico, *Yeni Bilim* adlı eserinde, bu ilkenin kendi özel çalışma konusu (*insanların doğal hukukunun ve insan aklının anlaşılabilmesi*) dışında kalan konuların da ele alınışı bakımından yararlanması gereken evrensel bir kural-yöntem olduğunu belirtir¹. Bir kuramsal inceleme yapılır, ilgili sorun üzerinde kuramsal tartışmalar yürütülürken, kurama yaşam veren, onun ebesi olan konu ya da sorunun başlangıcı, yani kendisi unutulduğunda çok tuhaf sonuçlara varılması gerçekten kaçınılmaz.

Olası kasit ve suça teşebbüsün bağdaşıp bağdaşmayacağı, teşebbüs aşamasında kalmış suçlar bakımından olası kasit kurumunun uygulanmasının mümkün olup olmadığı kuramsal tartışmasının da, olası kasit kavramının, ilgili olduğu sorun ya da konudan bağımsız olarak yürütülmesi mümkün değil.

* Doç. Dr. Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Öğretim Üyesi. katoglu@bilkent.edu.tr.

** “*Öğreteler, ele aldıkları konuların başlangıcından başlamalıdır*”. Giambattista Vico, **La scienza nuova** (Yeni Bilim), Edizione di riferimento: Principj di scienza nuova d’intorno alla comune natura delle nazioni... Corretta, Schiarita, e notabilmente Accresciuta in Opere a cura di Paolo Rossi, Rizzoli, Milano, 1959, s. 124. <http://www.letteraturaitaliana.net>.

¹ *La scienza nuova*, s. 124.

Hangi sorunlar, olası kastın ceza hukukunda yer bulmasına yol açmıştır? Bu sorunun yanıtlanması, diğer kuramsal tartışmanın sağlıklı biçimde yürütülmesi için zorunlu görünüyor.

Bu çalışmada olası kasıtle suça teşebbüs edilmesinin mümkün olup olmadığı sorusunun yanıtı aranırken, olası kasıt kurumunun işlevi, anlamı ve kapsamı üzerinde durulmuş, suça teşebbüse ve teşebbüs kastına ilişkin farklı anlayışlar ele alınarak bir sonuca ulaşılması amaçlanmıştır.

Suçta teşebbüsün manevi unsuru sadece kasıt ile gerçekleşebilir². Nitekim, TCK'nun 35. maddesinde "işlenmesi kastedilen suç"tan bahsedilmektedir. Yine suça teşebbüs ile taksir arasında öze ilişkin bir bağdaşmazlık bulunduğundan, suça teşebbüsün manevi unsurunun taksirle vücut bulması mümkün değildir³. Ancak doğrudan kastın yanı sıra olası kasıt ile suça teşebbüs edilip edilemeyeceği sorununa ilişkin bir görüş birliği bulunmadığını belirtmek gerekmektedir. Sorunun çözülebilmesi bakımından öncelikle olası kasıt kavramının sınırlarının belirlenmesi ve özellikle böyle bir kavrama başvurulmasının nedenleri üzerinde durulması zorunludur.

1. Olası Kasıt (Dolus Eventualis): Kavram ve İşlevi

A. Genel Olarak Doğrudan Kasıt – Olası (Dolaylı) Kasıt Ayrımı

Olası kasıt kavramının geliştirilmesinin ardında kişilerin davranışlarıyla iradelerinin doğrudan doğruya yöneldiği sonuçlar dışında kalan başka bazı dış dünya değişikliklerine yol açabilmeleri olasılığı yatmaktadır⁴.

Failin gerçekleşmesini amaçladığı sonuçlara ilişkin kasıt, doğrudan kasıt olarak adlandırılır⁵. Yani, failin, iradesinin belli bir sonuca doğrudan yöneldiği, öngördüğü sonucu gerçekleştirmeye yönelik irade ile hareket ettiği durumlarda doğrudan kasıt vardır⁶. "Sonuç, failin istediği sınırlar içinde kalmış"tır⁷. Kasıt deyimini tek başına kullanıldığında genellikle anlaşılan kastın bu türüdür⁸.

² Sauro Tassi, **Il Dolo**, Padova, CEDAM, 1992, s. 107.

³ Toroslu, **Ceza Hukuku**, 18. B., Ankara, Savaş yayınevi, 2012, s. 285.

⁴ Bu sonuçlar yönünden failin iradesinin belirlenmesi tartışmaları için ayrıca bkz. Luciano Pettoello Mantovani, **Il concetto ontologico del reato**, Milano, Giuffrè, 1954, s. 201 vd..

⁵ Toroslu, s. 206.

⁶ Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, 7. B., İstanbul, Beta, 2011, s. 388.

⁷ Toroslu, s. 206.

⁸ Hamide Zafer, **Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75**, 2. B., İstanbul, Beta, 2011, s. 215.

Bilindiği gibi kastın iki unsuru vardır; bilme ve isteme. Bilme, failin kanunda öngörülen unsurlarını kapsamalıdır. Fiil bilinmelidir ki istenebilsin. Bu durumda, bilme ve isteme nedensel bir ilişki içindedir. Ancak bu değerlendirme, failin sonuca, muhakkak, muhtemel ya da mümkün gözüyle bakmasına engel değildir. Failin, iradesinin belli bir kesinlikle yöneldiği sonuçlar bakımından doğrudan kasıt söz konusu olmaktadır. Davranışın zorunlu sonucu olduğunda herhangi bir kuşku bulunmayan, muhakkak gözüyle değerlendirilecek sonuçlar da bu kapsamdadır⁹. Davranışın zorunlu sonucu olan, ancak fail tarafından gerçekleşmesi amaçlanmayan, failin istediği sınırlar dışında kalan sonuçlar bakımından ikinci derece doğrudan kasıt adını kullanıldığı da görülmektedir. Özellikle Alman ceza hukuku öğretisinden yararlanan yazarların benimseyebildiği bu ayrıma göre, failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuç bakımından birinci dereceden doğrudan kasıt, failin iradesi doğrudan yönelmemekle birlikte, davranışının zorunlu sonucu olan, gerçekleşmesine muhakkak gözüyle bakılan sonuçlar açısından ise ikinci dereceden doğrudan kasıt deyimleri kullanılmaktadır¹⁰. Bu ayırım benimsensin ya da benimsenmesin, fail tarafından açıkça istenmemiş olan dış dünya değişikliği, davranışın zorunlu sonucu olması nedeniyle doğrudan kasıt kapsamında değerlendirilecektir.

Buna karşılık, failin davranışından kaynaklanmakla birlikte, gerçekleşmesi muhtemel ya da mümkün olarak değerlendirilen sonuçlar bakımından olası kasıt söz konusudur¹¹. Olası kasıt için, “gayrimuayyen kasıt”, “belirli olmayan kasıt”, “muhtemel kasıt”, “dolaylı kasıt”, “olursa olsun kastı” adları da kullanılmıştır¹².

Failin iradesinin doğrudan yönelmediği, ancak davranışından kaynaklanması muhtemel sonuçlar bakımından olası kasıt söz konusu olmaktadır. Zira, sonucun gerçekleşmesi öngörülebilir, tahmin edilebilir

⁹ Vincenzo d’Ascola, “*Il dolo del tentativo: considerazioni sul rapporto tra fattispecie oggettiva e fattispecie soggettiva*”, **Rivista italiana di diritto e di procedura penale**, 1979, s. 687.

¹⁰ Hakan Karakehya, **İradilik Unsuru Bağlamında Ceza Hukukunda Kast**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2010, s. 87 vd.. Aynı kasıt türü için “ikinci dereceden kast” deyimini kullanan yazarlar arasında bkz. Zafer, s. 215. Yazar, failin iradesinin doğrudan yönelmediği ancak davranışın zorunlu sonucu olan dış dünya değişikliklerini faile psikik olarak bağlayan kasıt türü için ikinci dereceden kasıt deyimini tercih etmiştir. Yazar, iradenin doğrudan farklı sonuçlara yönelmemiş olması nedeniyle ortaya çıkan ikinci “dereceden kastın”, TCK’nun 61. maddesinin ilk fıkrasının (f) bendi uyarınca temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği kanısındadır.

¹¹ Toroslu, s. 206.

¹² Bkz. Centel, Zafer, Çakmut; s. 388, 389.

olmakla birlikte fail davranışını gerçekleştirmiş, bu sonuçları göze almış, kayıtsız kalmıştır¹³.

Aynı değerlendirme, failin, kendi davranışının doğal sonucu olmakla birlikte gerçekleşmesine mümkün gözüyle bakılan sonuçlar açısından da yapılmaktadır. Muhtemel sonuçlara göre gerçekleşme olasılığı az olan sonuçlar bakımından, failin bu sonuçlara engel olabileceği inancıyla hareket edip etmediği dikkate alınacak, kayıtsız kaldığı sonuçlar da olası kasıt ile faile bağlanacak, fail tarafından istenmiş sayılacaktır¹⁴. Eğer fail, gerçekleşmesine mümkün gözüyle bakılan bu sonuçlara engel olabileceği inancıyla davranmışsa ve buna karşın bu sonuçlar gerçekleşmişse, bilinçli taksir söz konusu olacaktır.

Bu yönüyle olası kastın bilinçli taksir ile sınırını belirlemek sorumluluğun türünü belirlemek açısından son derece önemlidir. Bilinçli taksirden farklı olarak, olası kasıtta, failin iradesi doğrudan yönelmemekle birlikte gerçekleşme olasılığı yoğun olan sonuçlar bakımından “gerçekleşirse gerçekleşsin” denmektedir. Eğer failin iradesi, objektif olarak muhtemel sayılan sonuçlara da doğrudan yönelmişse, bu sonuçlar bakımından da zaten olası kasıt değil, doğrudan kasıt vardır¹⁵.

Bu çerçevede, TCK'nun 21. maddesinin ikinci fıkrasının ilk cümlesinde yapılan olası kasıt tanımı eksik ve tehlikeli bir tanımdır. Fıkra'da, “*Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi halinde olası kast vardır*” tanımına yer verilmiştir. Söz konusu tanım, failin iradesinin doğrudan yönelmediği, ancak davranışından kaynaklanması mümkün olan ve engel olabileceği inancıyla gerçekleştirdiği davranışın yol açtığı sonuçları da olası kastın yani kasıtlı sorumluluğun kapsamına sokma tehlikesini barındırmaktadır. Yani bu tanım, olası kasıt ile bilinçli taksir arasındaki sınırı görmezden gelmektedir. Bu yönüyle tanım hükmünün tamamlanmaya ihtiyacı vardır.

Öte yandan, TCK'nun 21. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesinde öngörülen ve olası kastın varlığı halinde, “*ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda müebbet hapis cezasına, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar*

¹³ Toroslu, s. 202; Centel, Zafer, Çakmut; s. 388. Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 4. B., Ankara, seçkin Yayınevi, 2006, s. 349, 350. Hakan Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 8. B., Ankara, Seçkin Yayınevi, 2009, s. 186. Olası kastın, sadece insan öldürme suçları ile ilgili olduğu tartışması için ayrıca bkz. Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992, s. 311, 312.

¹⁴ Toroslu, s. 206.

¹⁵ d'Ascola, s. 688 ve s. 690.

hapis cezasına hükmolunur; diğer suçlarda ise temel ceza üçten birden yarısına kadar indirilir” hükmü, failin kötülüğü açısından doğrudan kasıt ile olası kasıt arasında bir farkı bulunmaması gerekçesiyle eleştirilmiştir¹⁶.

B. Olası (Dolaylı) Kasıt Kurumunun İşlevi

Hemen yukarıda değinildiği üzere, olası kasıt kurumundan, failin iradesinin doğrudan yönelmediği ancak davranışı bakımından gerçekleşme olasılığı bulunan sonuçların istenip istenmediğinin belirlenmesi sorununun çözümü için yararlanılır. Failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuç dışında kalan ancak gerçekleşmesi olasılığının göze alındığı sonuçlar söz konusu olabilir¹⁷.

İnsan davranışlarının çoğu kez tek bir sonuca yol açmadığı bilinen bir gerçektir. Ceza hukukunu, ceza sorumluluğuna yol açan sonuçlar yani dış dünya değişiklikleri ilgilendirir. Bazen failin davranışı, iradesinin doğrudan yöneldiği sonuçtan farklı başka sonuçlara da yol açabilir. Böyle bir durumda sorun, bu farklı sonuçlar bakımından kastın isteme unsurunun gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemektir¹⁸.

Ancak bu sorunun ortaya çıkması ve buna bağlı olarak olası kastın mevcudiyetine ilişkin bir tartışmanın başlaması için öncelikle failin iradesinin doğrudan yönelmediği, ancak aynı davranışından kaynaklanan bir ya da daha fazla farklı sonucun gerçekleşmiş olması gerekir. Bu tür farklı sonuçların gerçekleşmediği olaylarda olası kasıt tartışmasına da gerek yoktur. Yani olası kasıt, ancak failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuçlar dışında kalan sonuçların ortaya çıktığı durum ya da olgularda kullanılabilir, yararlanılabilecek bir kurum ya da hukuksal aygıttır. Bu tür sonuçların gerçekleşmediği durumlarda, olası kasıt tartışmasının da bir anlamı yoktur. Yani sonuçtan hareketle yapılan bir tartışma söz konusudur.

İşte olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşıp bağdaşmayacağı tartışması da, aslında başlangıcını, olası kasta duyulan ihtiyacın ne olduğu sorusundan almalıdır. **“Olası kasta niçin gerek duyulur?”**. Olası kasta, **“failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuçlar dışında kalan bazı sonuçların gerçekleşmesi halinde, bunların da kastın isteme unsuru içinde sayılıp sayılmayacaklarını belirlemek için gerek duyulur”**.

O halde, olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşıp bağdaşmayacağı sorunu, bu başlangıç noktasından bağımsız olarak tartışılmaz.

¹⁶ Zeki Hafizoğulları, Muharrem Özen; **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 2. B., Ankara, US-A Yayıncılık, 2010, s. 283, 284. Aynı yönde Demirbaş, s. 350.

¹⁷ d’Ascola, s. 687.

¹⁸ Toroslu, s. 200 vd..

2. Olası Kastın Suç Teşebbüs ile Bağdaşıp Bağdaşmayacağı Sorunu

Öğretide, olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşıp bağdaşmayacağı sorununa ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Olası kastın suça teşebbüs ile bağdaşıp bağdaşmayacağına ilişkin görüşler esasen suça teşebbüsün tanımında yer alan unsurlar, teşebbüs tanımının, temel ceza normundaki tanımdan bağımsız olup olmadığı ve özellikle teşebbüs kastının içeriğine ilişkin farklı değerlendirmelere dayandırılmıştır¹⁹. Aşağıda bu farklı görüşler ve eleştirilerine yer verilmiştir.

A. Olası Kasıt ile Suça Teşebbüsün Bağdaşacağını Kabul Eden Görüşler

Ceza hukuku öğretisinde, suça teşebbüse ilişkin kanuni tanımın ve özellikle teşebbüs kastının, tamamlanmış suçtaki kasıttan içerik yönünden farklı olmadığı düşüncesinden hareketle olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşabileceğini savunan yazarlar bulunmaktadır²⁰.

Olası kastın suça teşebbüs ile bağdaşabileceğini, bu kasıt türünün, suça teşebbüsün manevi unsurunu oluşturabileceğini kabul edenlerin önemli bir kısmı, düşüncelerini, teşebbüs kastı ile tamamlanmış suça ilişkin kastın kapsam bakımından aynı olduğunu savunan görüşe dayandırmaktadırlar²¹. Buna göre, ceza kanunlarında özel hükümlerle öngörülen suça teşebbüse ilişkin tanımlarda, teşebbüs kastının konusu değil cezalandırılabilir teşebbüsün sınırları belirlenmektedir. Bu nedenle, tamamlanmış suçtaki kasta ilişkin değerlendirmeler teşebbüs aşamasında kalmış suçlar bakımından da geçerlidir²². Teşebbüs kastı ile tamamlanmış suça ilişkin kastın özdeş olduğu anlayışını kabul edenler, suça teşebbüsün manevi unsurunun tüm kasıt türleriyle gerçekleştirilebileceğini de kabul etmektedirler²³.

Suçta teşebbüs ile olası kastın bağdaşabileceğini kabul eden bazı yazarlar, aksi yöndeki anlayışı, sonradan ve geçmişe yönelik-*ex post* bir

¹⁹ Tassi, s. 107 vd., Pervin Aksoy İpekçioğlu, **Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs**, Ankara, Seçkin, 2009, s. 168 vd..

²⁰ Tassi, s. 107, 108.

²¹ Tassi, s. 108. Bu yaklaşımın, İtalyan Temyiz Mahkemesi içtihadına etkisi bakımından ayrıca bkz. Gionannangelo De Francesco, “*Forme del dolo e principio di colpevolezza nel delitto tentato*”, **Rivista italiana di diritto e procedura penale**, 1988, s. 963 vd.. Bkz. Ferrando Mantovani, **Diritto penale**, 3. Ed., Padova, CEDAM, 1992, s. 438.

²² Tassi, s. 108. Bkz. Sergio Beltrani, **Il delitto tentato**, Padova, CEDAM, 2003, s. 58, 59.

²³ Bkz. Massimo Filiè, “*Delitto tentato e dolo eventuale*”, **Rivista italiana di diritto e procedura penale**, 1983, s. 745. Bu doğrultuda bkz. Adem Sözüer, **Suçta Teşebbüs**, İstanbul, Kazancı, 1994, s. 162 vd.. Türk öğretisinde bu konuda en ayrıntılı bilgileri aktarması bakımından ayrıca bkz. Aksoy İpekçioğlu, s. 168 vd.. Bkz. Mantovani, s. 439, 440.

değerlendirme yaparak, failin, fiilin icrasına başladığı zaman mevcut olan kastı yok saymakla eleştirmektedirler. Buna göre, fiilin tamamlanamaması, sonucun gerçekleşmemesinden hareketle olası kastın da mevcut olmayacağı biçimindeki *ex post* değerlendirme, aslında failde mevcut bulunan kastı, sonradan yok saymakta ya da dikkate almamaktadır²⁴.

Öğretide suça teşebbüse ilişkin manevi unsurun ancak kasıtle oluşabileceğini öngören ceza kanunu hükümlerinin sadece taksirli suçlara teşebbüsün mümkün olmadığı yönünde anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür. Buna göre, teşebbüs bakımından da kastın yokluğunun cezayı kaldıracaklarını öngören hükümler nasıl tüm kasıt türlerini kapsıyor ise, teşebbüs kastı da tüm kasıt türlerini kapsamalıdır²⁵. Yani madem ki ceza kanunlarının, suçun varlığı için aradığı kasıt, olası kastı da kapsamaktadır, o halde teşebbüs kastı da olası kastı kapsamaktadır.

B. Olası Kasıt ile Suça Teşebbüsün Bağdaşabileceğini Kabul Etmeyen Görüşler

Olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşmayacağı yönündeki anlayışın suça teşebbüse ilişkin kanuni tanım ile teşebbüs kastının özelliklerine dayandırıldığı çalışmaların yanı sıra, bu görüşün gerekçesi olarak failin iradesinin doğrudan yönelmediği zararlı sonucun gerçekleşip gerçekleşmediğini dikkate alanlar da bulunmaktadır.

a. Suça Teşebbüse İlişkin Kanuni Tanım ve Teşebbüs Kastının Kapsamından Hareket Eden Görüşler

Olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşmayacağı yönündeki görüşlerin temelinde yatan değerlendirmelerden biri, suça teşebbüsün tanımına ve teşebbüsün maddi unsuruna ilişkindir²⁶. Buna göre, suça teşebbüsün sınırlarını belirleyen norm, tamamlanmış suça ilişkin asıl ceza normunda öngörülen suç tanımından bağımsız bir tanıma vücut vermektedir. Mademki genişletici etki doğuran suça teşebbüse ilişkin norm, asıl ceza normundan bağımsızdır, o halde buna ilişkin kastın da sadece teşebbüse ilişkin normun unsurlarını kapsamaması gerekir²⁷. Yani tamamlanmış suça ilişkin kastın içeriğine göre sınırlı ve sadece teşebbüsün kurucu unsurlarını içeren bir teşebbüs kastı söz konusudur²⁸. Bu çerçevede, teşebbüs aşamasında kalan

²⁴ Bu görüş için bkz. d'Ascola, s. 688.

²⁵ Sözüer, s. 165.

²⁶ d'Ascola, s. 682, 683.

²⁷ Filiè, s. 748; Tassi, s. 108. Teşebbüs tanımı bakımından Haluk Toroslu, "Ceza Hukukunda Gönüllü Vazgeçme", **Haluk Konuralp Anısına Armağan**, C. 2. Ankara, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2009, s. 1173 vd..

²⁸ Tassi, s. 108.

suçun maddi unsurunun belirlenmesinin ardından manevi unsur konusu değerlendirilmelidir²⁹.

Bu görüşe göre, teşebbüs kastı ile tamamlanmış suça ilişkin kastın özdeş olduğunu savunanların dayandığı başlıca gerekçelerden biri suça teşebbüsü, suça etki eden nedenler arasında bir hafifletici neden saymalarıdır. Halbuki suçun arızı unsurları, suçun genel ve özel kurucu unsurlarına göre bir fazlalığı ifade eder ve bu suretle fiilin sosyal değerinden hareketle basit biçiminden ağır ya da hafif bir ceza verilmesi sonucunu doğurur. Halbuki suça teşebbüs söz konusu olduğunda, temel suç tamamlanmamıştır dahi³⁰.

Bu çerçevede, teşebbüsün, suçun kurucu unsurlarına göre bir fazlalık teşkil etmemesi, suça teşebbüsün, suça etki eden neden olarak kabul edilmemesi görüşüne iştirak edenler, teşebbüse ilişkin kanuni tanımın, bağımsız ya da özerk bir tanım olduğunu kabul etmişlerdir³¹.

Bilindiği gibi, suç ve cezalarda kanunilik ilkesinin kabul edildiği hukuk düzenlerinde, teşebbüs aşamasında kalmış fiillerin cezalandırılabilmesi bakımından, teşebbüse ilişkin normların kabulü bir zorunluluktur. Aksi takdirde, asıl ceza normunda öngörülen unsurları tamamıyla içermeyen fiillerin tipik olmadığı sonucuna varılacak ve ceza sorumluluğu söz konusu olmayacaktır³². Suça teşebbüsün bir hafifletici neden olmadığı, teşebbüse ilişkin kanuni tanımın bağımsız bir tanım olduğu yönündeki görüşün savunucularına göre, suça teşebbüse ilişkin norm, özel kısımdaki asıl ceza normları bakımından çarpan etkisi göstermekte, bunların etkisini artırmaktadır³³. Teşebbüse ilişkin norm, asıl ceza normunu bu açıdan bütünlemektedir. Teşebbüse ilişkin norm sayesinde, cezaen dikkate alınan varlık ya da menfaatler bakımından koruma suç yolu bakımından daha erken bir aşamaya alınmaktadır. Yani tamamlanmış suçun tanımına oranla, hukuki varlık ya da menfaatler bakımından cezai korumanın sınırı, bunların sadece tehlikeye sokulduğu bazı hallere doğru geri çekilmektedir. İşte suça teşebbüse ilişkin normun bütünleyici etkisinden sadece bu durumda bahsedilebilir. Bunun dışında, teşebbüs tanımının, tamamlanmış suçun unsurlarının öngörüldüğü temel ceza normundan bağımsız bir tanım oluşturduğu kabul edilmelidir. Bu çerçevede, suça teşebbüse ilişkin tanım, hem teşebbüse ilişkin kanun hükümlerinden hem de temel ceza normundan bağımsız bir kanuni tanımdır. Tamamlanmış suç ne kadar tipikse, teşebbüs

²⁹ d'Ascola, s. 684.

³⁰ d'Ascola, s. 683.

³¹ d'Ascola, s. 683.

³² Toroslu, s. 285.

³³ d'Ascola, s. 683.

aşamasında kalmış suç da bundan bağımsız olarak o kadar tipiktir. Suç ve cezalarda kanunilik ve fiil ceza hukuku anlayışının egemen olduğu bir ceza hukuku düzeninde varılabilecek en doğru sonuç budur³⁴. Aleyhe kıyas yasağı ihlal edilmeden, olası kasıtlı suça teşebbüsün gerçekleşebileceğini kabul etmek mümkün değildir³⁵. Kastın ya da manevi unsurun kapsamı ve türü de bu anlayışa göre belirlenmelidir.

Öte yandan bazı suçlara ilişkin kanuni tanımların, olası kastın gerçekleşmesi olasılığını peşinen bertaraf ettiğini, bu suçlar ile, tanımlarında öngörülen unsurlar dolayısıyla olası kastın zaten bağdaşamayacağını savunanlar da vardır. Yani bırakın teşebbüs aşamasında kalmış suçları, tamamlanmış bazı suçlar bakımından olası kastın bizzat kanunkoyucu tarafından ve kategorik olarak bertaraf edildiği ileri sürülmüştür. Bu anlayışa örnek olarak, iftira suçu verilmiştir. Buna göre, iftira suçu ile olası kastın bağdaşması olanaksızdır, zira failin, mağdurun herhangi bir suç işlemediği bilinciyle hareket etme zorunluluğu, fiilin olası kasıtlı işlenmesini olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla, bir suç fiilinin olası kasıtlı işlenip işlenemeyeceği, bu fiilin özelliklerine, unsurlarına, kısacası fiile ilişkin tanımın yapısına bağlıdır³⁶.

Yukarıda, olası kastın suça teşebbüs ile bağdaşacağını savunan bazı yazarların, aksi yöndeki anlayışın taraftarlarını, sonucun gerçekleşmemesinden hareketle olası kastın da mevcut olmayacağı biçiminde *ex post* bir değerlendirme yapmak ve aslında failde mevcut bulunan kastı, sonradan yok saymakla itham ettikleri aktarılmıştır.

Bu yöndeki eleştirilerin de yanıtlanması mümkündür. Bu yöndeki eleştirilerin sahipleri, kastın konusunu, yani fiilin unsurlarını göz ardı etmektedirler. Eğer teşebbüs aşamasında kalmış fiilin başlıca unsurları elverişli hareketlerin icrasına başlanmış olması ise, kastın içeriğinin de buna göre belirlenmesi gerekir. Yani olası kasıt ile teşebbüsün bağdaşmayacağını savunanlar, başlangıçta var olan kastı yok saymamaktadır. Sorun, icra hareketleri başladığında varlığından bahsedilebilecek olası kastın, iradi davranışın doğrudan yöneldiği sonuç dışında kalan ve gerçekleşmesi olasılığı bulunup da somut olarak gerçekleşmemiş sonuçlar ile bağdaşıp bağdaşmayacağıdır³⁷.

Öte yandan, ceza kanunlarında kabul edilen ve kastın yokluğu halinde ceza verilmemesini öngören hükümlerin kastın tüm türlerini içerdiği, bu

³⁴ d'Ascola, s. 683. Bkz. Aksoy İpekçioğlu, s. 172.

³⁵ Bkz. Beltrani, s. 59; Toroslu, s. 285.

³⁶ d'Ascola, s. 686, 687.

³⁷ d'Ascola, s. 688.

nedenle teşebbüs kastının da kastın her türünü kapsadığı biçimindeki değerlendirmenin de kabulü mümkün değildir. Kasta ilişkin bir genel hükümden hareketle, özellik arz eden teşebbüs kastının içeriğini belirlemek sorunludur. Söz konusu yaklaşım, kısa yoldan sonuca yönelmekte, suça teşebbüse ilişkin kanuni tanımın özerkliğini ve teşebbüsün manevi unsurunun bu tanıma göre belirlenmesi gereğini ihmal etmektedir.

Sonuç olarak, teşebbüs kastı, işlenmesi kastolunan suçun icrasına başlanmış olmasına ilişkin bilinç ve iradede³⁸ ibarettir. Bu nedenle, suça teşebbüs ile olası kastın bağdaşması mümkün değildir, zira suça teşebbüsteki kasıt ile tamamlanmış suça ilişkin kasıt içerik yönünden birbirinden farklıdır³⁹.

Soruna yaklaşıırken, suça teşebbüsün maddi unsuru açısından aranan hareketlerin (davranışların) elverişliliği ve kuşkuya yer bırakmayacak biçimde suça yönelmesi özellikleri mutlaka dikkate alınmalıdır.

Hareketlerin (davranışların) elverişli olması koşulu ile olası kasıt arasında herhangi bir bağdaşmazlık bulunmamaktadır. Yani fail, elverişli hareketleri gerçekleştirirken, bu hareketlerden kaynaklanması muhtemel bazı sonuçların gerçekleşmesine rıza göstermiş ya da bu olasılığı kabullenmiş olabilir. Sonuç olarak, hareketlerin ya da üst bir kavram olarak failin davranışının elverişliliği ile olası kasıt arasında herhangi bir bağdaşmazlık bulunmamaktadır. Ancak, işlenmesi kastolunan suça, kuşkuya yer vermeyecek biçimde yönelmesi (TCK'nun 35. maddesindeki ifade ile, “doğrudan doğruya icraya baş(lanması)”) koşulu bakımından aynı sonuca varılamayacağı açıktır⁴⁰.

Teşebbüsün cezalandırılabilmesi için failin suça doğrudan doğruya yöneldiğinin saptanması zorunludur. Yani failin, belli bir suçun icrasına başladığı ve bu suça ilişkin tanımda öngörülen sonuca yöneldiği her türlü kuşkudan uzak olmalıdır.

Failin iradesinin doğrudan yöneldiği davranışların doğrudan kasıt içinde değerlendirileceği açıktır. Bu durumda failin doğrudan yöneldiği davranışlar ya da doğrudan yöneldiği sonuçlar bakımından herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Suça teşebbüs kavramı, failin davranışı ile sonuç arasında özel bir ilişkinin varlığına dayanmaktadır: Kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ya da doğrudan doğruya suça ya da suçun kurucu unsuru olan sonuca yönelmek⁴¹.

³⁸ Toroslu, s. 285.

³⁹ Tassi, s. 108; Filiè, s. 748-750.

⁴⁰ d'Ascola, s. 689. Değerlendirmeleri için ayrıca bkz. De Francesco, s. 969 vd.. Bkz. Aksoy İpekçioğlu, s. 171.

⁴¹ d'Ascola, s. 689.

Nitekim, TCK'nun 35. maddesinde, teşebbüsün varlığı için, suçun icrasına doğrudan doğruya başlanmış olması aranmaktadır. Bu “doğrudan doğrualığın” olası kasıt ile bağdaştırılması mümkün değildir.

Bu anlamda, olası kasıt ile suça teşebbüsü bağdaştırılanlar, doğrudan doğruya suça yönelmiş olmayan davranışlarla da suça teşebbüsün mümkün olduğunu kabul etmektedirler.

Olası kasıt ile teşebbüsün bağdaştığı yönündeki görüşün kabulü hali halinde faili, davranışının muhtemel bütün sonuçları bakımından sorumlu tutmak, suç sayılan ve gerçekleşmesi muhtemel tüm sonuçlar bakımından cezalandırılabilir teşebbüsün varlığını kabul etmek gerekecektir; en hafifinden en ağırına. Bu çerçevede, bireyin fizik varlığına yönelik birçok saldırı bakımından ölüm muhtemel bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Yani kişiye karşı saldırıların muhtemel sonuçları arasında ölüm de vardır. Suça teşebbüsün, failin doğrudan yöneldiği sonuçlar dışında kalan sonuçları da kapsadığının kabulü halinde bireyin fizik varlığına yönelik bir davranışın, en hafifinden en ağırına kadar muhtemel sonuçlarının tümü bakımından suça teşebbüsün ve buna bağlı olarak ceza sorumluluğunun gerçekleştiği sonucuna varılması kaçınılmazdır⁴². Yine bu anlayış benimsenecek olursa, “*tehlikeye koymanın tehlikeliliğini cezalandırmak*” söz konusu olacaktır⁴³. “Bu tür bir değerlendirmenin, ceza sorumluluğunun kapsamını, temel hak ve özgürlükler aleyhine aşırı ve ölçsüz biçimde genişleteceği açıktır.

Sonuç olarak, teşebbüs kastı, genel kasıt teorisine göre özellik gösterir. Suça teşebbüs bakımından kastın tüm türlerine yer yoktur. Suça teşebbüsün manevi unsuru, ancak doğrudan kasıt ile gerçekleşebilir⁴⁴. Cezalandırılabilir teşebbüsün, ancak icrasına doğrudan doğruya başlanmış suçlar bakımından söz konusu olması karşısında varılabilecek tek sonuç budur.

b. Zararlı Sonucun Mevcudiyetinden Hareket Eden Görüşler

Olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşamamasının en temel nedeni, bu kasıt türünün, ancak failin iradesinin dolaylı sonucu olarak değerlendirilebilecek bir ya da daha fazla zararlı dış dünya değişikliğinin gerçekleştiği durumlara ilişkin olmasıdır. Yani failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuç dışında kalan ve yine fail tarafından gerçekleşmesine muhtemel ya da mümkün gözyle bakılmakla birlikte kayıtsız kalınan sonuçlar bakımından olası kastın varlığı kabul edilir. Olayda bu tür sonuçlar ortaya çıkmamışsa, olası kasıt tartışmasının bir anlamı kalmayacaktır. Yani

⁴² d'Ascola, s. 690.

⁴³ Aksoy İpekçioğlu, s. 171, 172.

⁴⁴ d'Ascola, s. 691; Toroslu, s. 285.

olası kasıt değerlendirmesi, ancak failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuç dışında kalan bazı sonuçlar gerçekleştiği takdirde yapılabilir. Yukarıda olası kastın işlevi bahsinde belirtildiği gibi, sonuçtan hareketle kastın belirlenmesi söz konusudur. Bu tür bir sonuç ya da sonuçlar gerçekleşmemişse, olası kastın mevcudiyeti de mümkün değildir. *“Daha açık bir ifadeyle, olası kastla hareket ederek belirli bir sonucun meydana gelebileceğini öngörmek ve her şeye rağmen vazgeçmeyerek bu sonucu da istemiş olmak konusunda faili, ancak sonuç gerçekleşirse sorumlu tutmak mümkün olur”*⁴⁵.

Bu çerçevede, olası kastın, sonucun gerçekleşmesi ile belireceği (*dolus indeterminatus determinatur ab exitu*), sonucun gerçekleşmediği anlamına gelen suça teşebbüs halinde, olası kasıttan da bahsedilemeyeceği kabul edilmelidir⁴⁶.

Durum bu iken, failin iradesinin doğrudan yönelmediği, gerçekleşmesi muhtemel ya da mümkün ve öngörülebilir olmakla birlikte gerçekleşmemiş sonuçlara bakımından olası kasta dayanarak cezalandırılabilir teşebbüsün kabul edilmesi halinde, sadece iradenin cezalandırılması söz konusu olmaktadır. Yani, objektif ve sübjektif ceza hukuku anlayışları bakımından denge oluşturan cezalandırılabilir teşebbüs bakımından bu denge bozulmakta ve adeta failin iradesi daha doğrusu bizatihi kayıtsızlığı cezalandırılmaktadır. Failin davranışından kaynaklanması muhtemel ya da mümkün zararlı sonuçların gerçekleşmemiş olmasına karşın bunlar bakımından olası kasta dayanarak ceza sorumluluğunun kabulü, ceza hukuku ve ahlak arasındaki sınırı ortadan kaldırmakta, herhangi bir zararlı sonuca yol açmamış olan kayıtsızlık biçimindeki ruh hali, bizatihi cezalandırma nedeni teşkil etmektedir⁴⁷.

3. Yüksek Mahkemelerin Kararlarında Olası Kasıt ve Suça Teşebbüs

Öğretideki ayrışma, yabancı yargı kararlarına da yansımış görünmektedir. Suça teşebbüs ile olası kastın bağdaşıp bağdaşmayacağı konusunda İtalyan Temyiz Mahkemesi içtihadında birlik bulunmamaktadır⁴⁸. Temyiz Mahkemesi'nin kimi kararlarında bu iki kurumun bağdaşabileceği, yani teşebbüs aşamasında kalan suçlarda da olası kastın söz konusu olabileceği kabul edilirken diğer birçok kararda da tam aksi görüş

⁴⁵ Aksoy İpekçioğlu, s. 170.

⁴⁶ Sulhi Dönmezer, Sahir Erman; **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. I., 7. B., İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1979, s. 476. Bkz. Aksoy İpekçioğlu, s. 170. Bkz. Centel, Zafer, Çakmut; s. 442. Bkz. Beltrani, s. 63 vd.. Bkz. Gürkan Özocak, **Türk Hukukunda Suça Teşebbüs**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 87 vd..

⁴⁷ Bkz. De Francesco, s. 977 vd..

⁴⁸ Bkz. d'Ascola, s. 683; Tassi, s. 108.

benimsenmiş, olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşmayacağı vurgulanmıştır⁴⁹.

İki kurumun bağdaşacağı yönünde kimi kararları bulunan İtalyan Temyiz Mahkemesi Ceza Genel Kurulu'nun dayandığı değerlendirmelerden ilki, suça teşebbüse ilişkin tanımın, tamamlanmış suça ilişkin tanımdan bağımsız olmadığıdır. İkinci değerlendirme ise, kastın içeriğine ilişkin olup, teşebbüs aşamasında kalmış suçlarda da failin kastının kapsamının, olası kastı da içerecek şekilde belirlenebileceği yönündedir. Bu çerçevede, failin yaralama kastıyla hareket ettiği ancak ölüm sonucunun gerçekleşmesinin de muhtemel bir sonuç olarak nitelendirilebileceği durumlarda mağdurun sadece yaralanmış olması halinde olası kasıtle öldürmeye teşebbüsten hüküm kurulması gerektiği yönünde kararlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, birçok kararda sadece suça teşebbüs halinde de olası kastın mevcut olabileceği biçimindeki kısa bir gerekçenin ardından bu yönde karar verildiği belirtilmektedir. Pek çok başka kararda da sadece teşebbüs aşamasında kalmış suça ilişkin kasıt ile tamamlanmış suçtaki kasıt arasında bir fark bulunmadığı görüşüne yer verilerek olası kasıtle suça teşebbüsten hüküm kurulabileceği kabul edilmiştir⁵⁰.

İtalyan Temyiz Mahkemesi'nin, suça teşebbüs ile olası kastın bağdaşmayacağı yönünde kararları da bulunmaktadır. Suça teşebbüse ilişkin kanuni tanımın, bağımsız ya da özerk bir tanım olduğu görüşünün, olası kastın, teşebbüs kastını oluşturamayacağı yönündeki kararların altında yatan temel değerlendirme olduğu belirtilmiştir⁵¹.

Türk öğretisinde, Yargıtay'ın olası kasıt ile suça teşebbüsün bağdaşmadığı yönündeki görüşe yakın olduğu değerlendirmesi hakim görünmektedir. Farklı kararlar da bulunmakla birlikte, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun çeşitli kararlarında, olası kastın ancak sonuç ile belirlenebileceği kabul edilmiştir⁵². Bu çerçevede, mevcut Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra verilen bir kararda Genel Kurul, "*Rastgele yapılan bir ateş sonucu mermilerin araçtakilere isabetiyle, araçtakilerin ölmesi halinde, gayri muayyen (belirsiz) kast kuralları uyarınca, sanık meydana gelen sonuçtan yani öldürmeden sorumlu ise de, ölümün meydana gelmemesi halinde, öldürmeye teşebbüsten sorumlu tutulamaz, aksi kabul belirsiz kast (gayrimuayyen kast) durumunda kastın sınırlarını öngörülemez derecede genişletme sonucunu doğurur*" değerlendirmesini yapmıştır⁵³.

⁴⁹ Tassi, s. 108.

⁵⁰ Tassi, s. 110, 111.

⁵¹ d'Ascola, s. 683.

⁵² Sözüer, s. 164; Centel, Zafer, Çakmut; s. 443.

⁵³ CGK., T. 27.12.2005, 1-131/167 künyeli karar için bkz Aksoy İpekçioğlu, s. 173, 174. Bu yöndeki kararlar için ayrıca bkz., Özocak, s. 89 vd..

Sonuç

İnsan davranışlarının çoğu kez tek bir sonuca yol açmadığı, failin davranışının, iradesinin doğrudan yöneldiği sonuçtan farklı başka sonuçlara da yol açabildiği durumlarda, farklı sonuçlar bakımından kastın isteme unsurunun gerçekleşip gerçekleşmediği sorunun çözülmesi için başvuru olan olası kasıt kavramının, bu işlevinden bağımsız biçimde, teşebbüs kastının bir türü olup olamayacağı tartışılmıştır. Halbuki, olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşıp bağdaşmayacağı sorusunun, bu kasıt türünün işlevinden, varoluş nedeninden bağımsız olarak yanıtlanması mümkün değildir. Olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşıp bağdaşmayacağı tartışması da, aslında başlangıcını, olası kasta duyulan ihtiyacın ne olduğu sorusundan almalıdır.

Bu soru yanıtlanırken ayrıca, suça teşebbüse ilişkin kanuni tanımın özellikleri dikkate alınmalıdır. Bu tanım, hem suça teşebbüse ilişkin kanun hükümlerinden hem de temel ceza normundan bağımsız bir kanuni tanımdır. Tamamlanmış suç ne kadar tipikse, teşebbüs aşamasında kalmış suç da bundan bağımsız olarak o kadar tipiktir. Manevi unsur da bu tanıma göre belirlenecektir.

Failin iradesinin doğrudan yöneldiği sonuçların doğrudan kasıt içinde kabul edileceğinde kuşku yoktur. Bu durumda failin doğrudan yöneldiği sonuçlar bakımından herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Suça teşebbüs bakımından failin iradesinin doğrudan doğruya suça, sonuca yönelmesi aranmaktadır. Nitekim, TCK'nun 35. maddesinde, teşebbüsün varlığı için, suçun icrasına doğrudan doğruya başlanmış olması aranmaktadır. Bu kural ile olası kastın bağdaştırılması mümkün değildir.

Olası kasıt ile teşebbüsün bağdaştığı yönündeki görüşün kabulü hali halinde faili, davranışının muhtemel bütün sonuçları bakımından sorumlu tutmak, suç sayılan ve gerçekleştirilmesi muhtemel, hafif ya da ağır tüm sonuçlar bakımından cezalandırılabilir teşebbüsün varlığını kabul etmek gerekecektir.

Nihayet başlangıç sorusuna dönülürse, olası kastın, suça teşebbüs ile bağdaşamamasının en temel nedeni, bu kasıt türünün, ancak failin iradesinin dolaylı sonucu olarak değerlendirilebilecek bir ya da daha fazla zararlı dış dünya değişikliğinin gerçekleştiği durumlara ilişkin olmasıdır. Olayda bu tür sonuçlar gerçekleşmemişse, olası kasıt tartışmasının bir anlamı kalmayacaktır. O halde, failin iradesinin doğrudan yönelmediği sonuçların gerçekleşmediği durumlarda, olası kastın mevcudiyetinin tartışılması bizatihi olası kasıt kurumunun varlık gerekçesine, doğasına aykırıdır. Olası kastın varlığına duyulan ihtiyacın ne olduğu sorusu yanıtlanmadan tartışmada doğru bir karar verilmesi mümkün değildir.

Kaynakça

- Aksoy İpekçioğlu, Pervin: **Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs**. Ankara. Seçkin Yayınevi, 2009.
- Beltrani, Sergio: **Il delitto tentato**, Padova. CEDAM, 2003.
- Centel, Nur; Hamide Zafer; Özlem Çakmut: **Türk Ceza Hukukuna Giriş**. 7. B.. İstanbul Beta, 2011.
- d'Ascola, Vincenzo: “*Il dolo del tentativo: considerazioni sul rapporto tra fattispecie oggettiva e fattispecie soggettiva*”. **Rivista italiana di diritto e di procedura penale**, 1979, ss. 682-692.
- De Francesco, Giovannangelo: “*Forme del dolo e principio di colpevolezza nel delitto tentato*”. **Rivista italiana di diritto e procedura penale**, 1988, ss. 963-983.
- Demirbaş, Timur: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**. 4. B.. Ankara. Seçkin Yayınevi, 2006.
- Dönmezer, Sulhi; Sahir Erman: **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. I., 7. B.. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1979.
- Filiè, Massimo: “*Delitto tentato e dolo eventuale*”. **Rivista italiana di diritto e procedura penale**, 1983, ss. 744-750.
- Hafizoğulları, Zeki; Muharrem Özen: **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**. 2. B.. Ankara US-A Yayıncılık, 2010.
- Hakeri, Hakan: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**. 8. B.. Ankara. Seçkin Yayınevi, 2009.
- Karakehya, Hakan: **İradilik Unsuru bağlamında Ceza Hukukunda Kast**. Ankara. Savaş Yayınevi, 2010.
- Mantovani, Ferrando: **Diritto penale**. 3. Ed.. Padova, CEDAM, 1992.
- Mantovani, Luciano Pettoello: **Il concetto ontologico del reato. Struttura generale. La colpa**. Milano. Giuffrè, 1954.
- Önder, Ayhan: **Ceza Hukuku Dersleri**. İstanbul. Filiz Kitabevi, 1992.
- Özocak, Gürkan: **Türk Hukukunda Suça Teşebbüs**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2012.
- Sözüer, Adem: **Suça Teşebbüs**. İstanbul. Kazancı, 1994.

Tassi, Sauro: **Il Dolo**. Padova. CEDAM, 1992.

Toroslu, Haluk: “Ceza Hukukunda Gönüllü Vazgeçme”. **Haluk Konuralp Anısına Armağan**. C.2. Ankara. Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, ss. 1173-1210.ş

Toroslu, Nevzat: **Ceza Hukuku Genel Kısım**. 18. B.. Ankara. Savaş Yayınevi, 2012.

Zafer, Hamide: **Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75**. 2. B.. İstanbul. Beta, 2011.